

Kancelária verejného ochrancu práv

**Správa verejnej ochrankyne práv
o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov
rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi
výchovno-vzdelávacími potrebami**

Bratislava júl 2013

„Vzdelanie oslobodzuje“ (Joseph Meyer, nemecký nakladateľ 1796 -1865)

Právo na vzdelanie patrí medzi univerzálne ľudské práva, ktoré sú zakotvené v mnohých medzinárodných dokumentoch. Nie je to formálne právo, ktoré garantuje nešpecifikovanú možnosť vzdelávať sa pre každého človeka bez rozdielu, ale ide o právo, ktoré má konkrétny obsah a ktoré vytvára konkrétne záväzky pre krajiny, ktoré prijali príslušné medzinárodné dokumenty (dohovory, zmluvy).¹

Už Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948 vo svojom čl. 26 deklarovala právo na vzdelanie „aspoň v počiatočných a základných stupňoch“ pre každého, a tiež aj požiadavku po povinnom základnom vzdelávaní. Mimoriadne významnou je však aj požiadavka obsiahnutá v tom istom článku deklarácie, „...aby vzdelanie smerovalo k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám, napomáhalo k vzájomnému porozumeniu, znášanlivosti a priateľstvu medzi všetkými národmi a skupinami rasovými i náboženskými, ako aj k ďalšej činnosti OSN na zachovanie mieru“.²

Obsah Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa neskôr priamo premietol do Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (oba uverejnené pod č. 120/1976 Zb.), a tiež aj do ďalších medzinárodných zmlúv na ochranu ľudských práv.

Z ďalších medzinárodných dokumentov, ku ktorým pristúpila aj Slovenská republika a ktoré sa dotýkajú práva na vzdelanie, možno tiež spomenúť **Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (ďalej len „Dohovor“),³ ktorý v čl. 14⁴ zakázal diskrimináciu pri uplatňovaní garantovaných práv a v čl. 2 svojho Dodatkového protokolu poskytol ochranu aj

¹ V zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy SR: „Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.“

² DE01/48 Všeobecná deklarácia ľudských práv, New York 10.12.1948.

³ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.

⁴ Čl. 14 Dohovoru - Zákaz diskriminácie: „Užívanie práv a slobôd priznaných týmto Dohovorom sa musí zabezpečiť bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.“

právu na vzdelanie,⁵ **Dohovor o zákaze diskriminácie v oblasti vzdelávania** (UNESCO 1960),⁶ **Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie** z roku 1965,⁷ **Dohovor o právach dieťaťa** z roku 1989,⁸ **Smernicu Rady 2000/43/ES** (tzv. rasová smernica)⁹, ktorá zaviedla tzv. zásadu rovnakého zaobchádzania s osobami, bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod,¹⁰ a tiež aj **Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím**,¹¹ ktorý vo svojom čl. 24 zakazuje diskrimináciu vo vzdelávaní z dôvodu zdravotného znevýhodnenia¹²

⁵ Čl. 2 Dodatkového protokolu - Právo na vzdelanie: „Nikomu sa nesmie odoprieť právo na vzdelanie. Pri výkone akýchkoľvek funkcií v oblasti výchovy a výuky, ktoré štát vykonáva, bude rešpektovať právo rodičov zabezpečovať túto výchovu a vzdelanie v zhode s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením“.

⁶ Podľa čl. 1 Dohovoru o zákaze diskriminácie v oblasti vzdelávania sa diskrimináciou vo vzdelávaní rozumie akékoľvek rozlišovanie, vylučovanie, obmedzovanie alebo zvýhodňovanie, ktoré je založené na rase, farbe pleti, pohlaví, jazyku, náboženstve, politickom a inom názore, národnostnom a sociálnom pôvode, ekonomických podmienkach a inom pôvode a ktorého zámer alebo dôsledok je znemožnenie alebo obmedzenie rovnakého zaobchádzania vo vzdelávaní, a to predovšetkým:

- a) zamedzenie prístupu k vzdelaniu akéhokoľvek typu a stupňa akejkoľvek osobe alebo skupine osôb,
- b) poskytovanie vzdelávania nižšieho štandardu akejkoľvek osobe alebo skupine osôb,
- c) zriaďovanie alebo udržiavanie oddelených vzdelávacích systémov alebo inštitúcií pre osoby alebo skupiny osôb alebo
- d) vytváranie podmienok pre akúkoľvek osobu alebo skupinu osôb, ktoré sú nezlučiteľné s dôstojnosťou človeka.

⁷ Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 95/1974 Zb.

⁸ Oznamenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb.

⁹ Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000.

¹⁰ V zmysle čl. 2 ods. 1 a ods. 2 Smernice (**Pojem diskriminácie**) - Na účely tejto smernice znamená zásada rovnakého zaobchádzania to, že neexistuje žiadna priama alebo nepriama diskriminácia na základe rasy alebo etnického pôvodu. Na účely odseku 1: a) za priamu diskrimináciu sa považuje prípad, keď sa s jednou osobou z dôvodu rasy alebo etnického pôvodu zaobchádza, zaobchádzalo, alebo by sa zaobchádzalo v porovnateľnej situácii menej priaznivo ako s inou osobou; b) za nepriamu diskrimináciu sa považuje prípad, ak by v dôsledku navonok neutrálneho predpisu, kritéria alebo zvyklosti bola znevýhodnená osoba určitej rasy alebo etnického pôvodu v porovnaní s inými osobami, iba ak uvedený predpis, kritérium alebo zvyklosť je objektívne odôvodnený legitímnym cieľom a prostriedky na jeho dosiahnutie sú primerané a nevyhnutné.

¹¹ Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.

¹² Čl. 24 Vzdelávanie

1. Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na vzdelanie. Na účel uplatňovania tohto práva bez diskriminácie a na základe rovnosti príležitostí zmluvné strany zabezpečia začleňujúci vzdelávací systém na všetkých úrovniach a celoživotné vzdelávanie zamerané na

- a) plný rozvoj ľudského potenciálu a pocitu vlastnej dôstojnosti a hodnoty a na posilnenie rešpektovania ľudských práv, základných slobôd a ľudskej rozmanitosti;
- b) rozvoj osobnosti, talentu a tvorivosti osôb so zdravotným postihnutím, ako aj ich duševných a telesných schopností v maximálnej možnej miere;
- c) umožnenie osobám so zdravotným postihnutím účinne sa zapájať do života slobodnej spoločnosti.

2. Pri realizácii tohto práva zmluvné strany zabezpečia, aby

- a) osoby so zdravotným postihnutím neboli na základe svojho zdravotného postihnutia vylúčené zo všeobecného systému vzdelávania a aby deti so zdravotným postihnutím neboli na základe svojho zdravotného postihnutia vylúčené z bezplatného a povinného základného vzdelávania alebo zo stredoškolského vzdelávania;
- b) osoby so zdravotným postihnutím mali na rovnakom základe s ostatnými prístup k inkluzívnemu, kvalitnému a bezplatnému základnému a stredoškolskému vzdelaniu v spoločensťve, v ktorom žijú;
- c) sa im poskytovali primerané úpravy v súlade s ich individuálnymi potrebami;
- d) osoby so zdravotným postihnutím dostali v rámci všeobecného systému vzdelávania požadovanú podporu s cieľom umožniť ich účinné vzdelávanie;
- e) sa účinné opatrenia individualizovanej podpory uskutočňovali v prostredí, ktoré maximalizuje vzdelanostný a sociálny rozvoj v súlade s cieľom plného začlenenia.

Ústava Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) v **čl. 34 ods. 2 písm. a)** zaručuje občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám, okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka, aj právo na vzdelanie v ich jazyku, za podmienok ustanovených zákonom a v **čl. 42 ods. 1** garantuje každému právo na vzdelanie. Konštatuje tiež, že školská dochádzka je povinná a jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.

Právo na vzdelanie pritom zahŕňa právo na prístup k vzdelaniu, právo na poskytovanie určitej úrovne a kvality vzdelania, a tiež aj slobodu voľby pri výbere príslušného vzdelávacieho zariadenia, či už oprávnenou osobou alebo jej rodičmi, resp. inými zákonnými zástupcami maloletej osoby.

V súvislosti s ústavným právom každého na vzdelanie je však potrebné tiež poukázať aj na obsah **článku 12 ods. 2 ústavy**, v zmysle ktorého **sa základné práva a slobody zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie**. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.

3. Zmluvné strany umožnia osobám so zdravotným postihnutím získavať zručnosti v oblasti bežného života a sociálne zručnosti s cieľom uľahčiť ich plné a rovnoprávne zapojenie do systému vzdelávania a do života spoločnosti. Zmluvné strany na tento účel prijímú príslušné opatrenia, okrem iného

a) umožnia štúdium Braillovo písma, alternatívneho písma a augmentatívnych a alternatívnych techník, prostriedkov a formátov komunikácie a rozvoj orientačných zručností a mobility a vzájomnú podporu a poradenstvo osôb nachádzajúcich sa v rovnakej situácii;

b) umožnia štúdium posunkového jazyka a podporu jazykovej identity komunity nepočujúcich osôb;

c) zabezpečia, aby sa nevidiacim, nepočujúcim a hlucho-slepým osobám, najmä deťom, poskytovalo vzdelávanie v takých jazykoch, spôsoboch a prostriedkoch komunikácie, ktoré sú najvhodnejšie pre danú osobu, a v prostredí, ktoré maximalizuje vzdelanostný a sociálny rozvoj.

4. S cieľom pomôcť pri zabezpečení realizácie tohto práva zmluvné strany prijímú príslušné opatrenia na zamestnávanie učiteľov, vrátane učiteľov so zdravotným postihnutím, ktorí ovládajú posunkový jazyk alebo Braillovo písmo, a na prípravu odborníkov a pracovníkov, ktorí pôsobia na všetkých stupňoch vzdelávania. Takáto odborná príprava musí zahŕňať informácie o problematike zdravotného postihnutia a o používaní príslušných augmentatívnych a alternatívnych techník, prostriedkov a formátov komunikácie, vzdelávacích metód a materiálov určených na pomoc osobám so zdravotným postihnutím.

5. Zmluvné strany zabezpečia, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli absolvovať všeobecné terciárne vzdelávanie, odbornú prípravu na výkon povolania, vzdelávanie dospelých a celoživotné vzdelávanie bez diskriminácie a na rovnakom základe s ostatnými. Na tento účel zmluvné strany zabezpečia, aby sa osobám so zdravotným postihnutím poskytovali primerané úpravy.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „školský zákon“), je jeden z právnych predpisov, ktorý vykonáva čl. 42 ods. 1 ústavy.¹³

V zmysle § 144 ods. 1 tohto zákona má dieťa alebo žiak napríklad právo na rovnoprávny prístup ku vzdelávaniu, na bezplatné vzdelanie v základných školách a v stredných školách, na bezplatné vzdelanie pre päťročné deti pred začiatkom plnenia povinnej školskej dochádzky v materských školách, na vzdelanie v štátnom jazyku a materinskom jazyku v rozsahu ustanovenom týmto zákonom, na individuálny prístup rešpektujúci jeho schopnosti a možnosti, nadanie a zdravotný stav v rozsahu ustanovenom týmto zákonom a na poskytovanie poradenstva a služieb spojených s výchovou a vzdelávaním.

Dieťa alebo žiak so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami má právo na výchovu a vzdelávanie s využitím špecifických foriem a metód, ktoré zodpovedajú jeho potrebám a tiež na vytvorenie nevyhnutných podmienok, ktoré túto výchovu a vzdelávanie umožňujú.¹⁴

Zákonný zástupca má právo vybrať pre svoje dieťa školu alebo školské zariadenie, ktoré poskytuje výchovu a vzdelávanie podľa tohto zákona, zodpovedajúce schopnostiam, zdravotnému stavu, záujmom a záľubám dieťaťa, jeho vierovyznaniu, svetonázoru, národnosti a etnickej príslušnosti; právo na slobodnú voľbu školy alebo školského zariadenia možno uplatňovať v súlade s možnosťami výchovno-vzdelávacej sústavy.¹⁵

V zmysle § 19 ods. 2 a 3 školského zákona je v Slovenskej republike povinná školská dochádzka desaťročná a trvá najviac do konca školského roka, v ktorom žiak dovŕši šesnásťty rok veku, ak tento zákon neustanovuje inak a povinná školská dochádzka začína začiatkom školského roka, ktorý nasleduje po dni, keď dieťa dovŕši šiesty rok veku a dosiahne školskú spôsobilosť, ak tento zákon neustanovuje inak.

¹³ V súvislosti so základným vzdelaním sem patrí napríklad aj zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 320/2008 Z. z. o základnej škole, vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 306/2008 Z. z. o materskej škole a vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách.

¹⁴ § 144 ods. 2 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁵ § 144 ods. 6 školského zákona.

Vzdelávaním je pritom, podľa školského zákona, cielene organizovaný a realizovaný proces výchovného a vzdelávacieho pôsobenia a učenia zameraného na rozvoj dieťaťa alebo žiaka, v súlade s jeho predpokladmi a podnetmi, ktoré stimulujú jeho vlastnú snahu stať sa harmonickou osobnosťou.¹⁶

Špecifikom výchovno-vzdelávacej štruktúry Slovenskej republiky (podobne, ako viacerých ďalších krajín v Európe) je akceptácia **špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, ako požiadaviek na úpravu podmienok, obsahu, foriem, metód a prístupov vo výchove a vzdelávaní pre dieťa alebo žiaka, ktoré vyplývajú z jeho zdravotného znevýhodnenia alebo nadania alebo jeho vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí, uplatnenie ktorých je nevyhnutné na rozvoj schopností alebo osobnosti dieťaťa alebo žiaka a dosiahnutie primeraného stupňa vzdelania a primeraného začlenenia do spoločnosti.**¹⁷

Ako deti so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami) školský zákon definuje¹⁸

- deti alebo žiakov so zdravotným znevýhodnením, ako deti alebo žiakov so zdravotným postihnutím, deti alebo žiakov chorých alebo zdravotne oslabených, deti alebo žiakov s vývinovými poruchami, deti alebo žiakov s poruchou správania,
- deti alebo žiakov so zdravotným postihnutím, ako deti alebo žiakov s mentálnym postihnutím, sluchovým postihnutím, zrakovým postihnutím, telesným postihnutím, s narušenou komunikačnou schopnosťou, s autizmom alebo s ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami alebo s viacnásobným postihnutím,
- deti alebo žiakov, ktoré sú choré alebo zdravotne oslabené, ako deti alebo žiakov s ochorením, ktoré je dlhodobého charakteru, a deti alebo žiakov, ktorí sa vzdelávajú v školách pri zdravotníckych zariadeniach,
- deti alebo žiakov s vývinovými poruchami, ako deti alebo žiakov s poruchou aktivity a pozornosti; deti alebo žiakov s vývinovou poruchou učenia,
- deti alebo žiakov s poruchou správania, ako deti alebo žiakov s narušením funkcií v oblasti emocionálnej alebo sociálnej, okrem detí alebo žiakov uvedených v predchádzajúcom odseku,
- **deti alebo žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, ako deti alebo žiakov**

¹⁶ § 2 písm. g) školského zákona.

¹⁷ § 2 písm. i) školského zákona.

¹⁸ § 2 písm. j) až q) školského zákona.

žijúcich v prostredí, ktoré vzhľadom na sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne podmienky nedostatočne podnecuje rozvoj ich mentálnych, vôľových, emocionálnych vlastností, nepodporuje ich socializáciu a neposkytuje im dostatok primeraných podnetov pre rozvoj ich osobnosti,

- deti alebo žiakov s nadaním, ako deti alebo žiakov, ktorí majú nadpriemerné schopnosti v intelektovej oblasti, v oblasti umenia alebo športu alebo v týchto oblastiach dosahujú v porovnaní s rovesníkmi mimoriadne výkony a prostredníctvom výchovy a vzdelávania sa ich nadanie cielene rozvíja,

a ktoré majú zariadením výchovného poradenstva a prevencie diagnostikované špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby (okrem detí umiestnených do špeciálnych výchovných zariadení na základe rozhodnutia súdu).¹⁹

Dôvody, pre ktoré majú deti/žiaci priznané špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby, sú teda v školskom zákone rozdelené do troch skupín:

- zdravotné znevýhodnenie a postihnutie,
- sociálne znevýhodnené prostredie²⁰ a
- nadpriemerné nadanie.

V zmysle školského zákona sa **výchova a vzdelávanie detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami uskutočňuje v špeciálnych školách alebo v špeciálnych triedach** alebo v ostatných školách podľa tohto zákona, v triedach alebo vo

¹⁹ § 54 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁰ Podľa § 2 písm. p) školského zákona sa dieťaťom zo sociálne znevýhodneného prostredia alebo žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia rozumie dieťa alebo žiak žijúci v prostredí, ktoré vzhľadom na sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne podmienky nedostatočne podnecuje rozvoj mentálnych, vôľových, emocionálnych vlastností dieťaťa alebo žiaka, nepodporuje jeho socializáciu a neposkytuje mu dostatok primeraných podnetov pre rozvoj jeho osobnosti, Podľa § 107 ods. 4 posledná veta toho istého zákona, príspevok na žiakov so sociálne znevýhodneného prostredia sa poskytuje na žiakov z rodín, ktorých priemerný mesačný príjem za posledných šesť po sebe nasledujúcich mesiacov je najviac vo výške životného minima podľa osobitného predpisu (Zákon o životnom minime).

Podľa Pedagogicko-organizačných pokynov na školský rok 2010/2011 MŠ SR (str. 39) sa však za deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorým poskytuje pomoc Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva považujú deti, ak spĺňajú súčasne minimálne tri z nasledujúcich kritérií:

- a) pochádzajú z rodiny, ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a príjem rodiny je najviac vo výške životného minima,
- b) aspoň jeden z rodičov alebo osoba, ktorej je dieťa zverené do osobnej starostlivosti patrí do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie,
- c) najvyššie ukončené vzdelanie rodičov je základné, alebo aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie,
- d) neštandardné bytové a hygienické podmienky rodiny (napr. dieťa/žiak nemá vyhradené miesto na učenie, nemá vlastnú posteľ, nie je zavedená elektrická prípojka a pod.),
- e) vyučovací jazyk školy je iný, než jazyk, ktorým hovorí dieťa v domácom prostredí.

výchovných skupinách spolu s ostatnými deťmi alebo žiakmi školy, **s využitím špecifických metód a foriem**. Ak je to potrebné, takéto deti alebo žiaci sa môžu vzdelávať aj podľa individuálneho vzdelávacieho programu.²¹

Výchova a vzdelávanie detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sa môže uskutočňovať v tzv. špecializovaných triedach.²²

Deti alebo žiaci sa prijímajú do špeciálnych tried alebo škôl na základe ich zdravotného znevýhodnenia **po diagnostických vyšetreniach zameraných na zistenie ich špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb** vykonaných zariadením výchovnej prevencie a poradenstva²³ **a so súhlasom rodiča alebo inej fyzickej osoby než rodiča, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu.**²⁴

V tejto súvislosti je významné aj usmernenie, ktoré obsahujú **Pedagogicko-organizačné pokyny Ministerstva školstva SR**, a v zmysle ktorého „... žiak, ktorý sa na základe výsledkov zo psychologického vyšetrenia nachádza v pásme podpriemeru (vrátane tzv. hraničného pásma), nie je žiakom so zdravotným znevýhodnením. Takýto žiak preto nemôže byť prijatý do špeciálnej základnej školy ani zaradený do špeciálnej triedy pre niektorú z kategórií žiakov so zdravotným znevýhodnením ani do školskej integrácie legislatívne určenej pre žiakov so zdravotným znevýhodnením, pokiaľ nespĺňa niektorú z podmienok pre vzdelávanie podľa vzdelávacieho programu určeného v ustanovení § 94 ods. 2 písm. a) až l) školského zákona.“²⁵

²¹ Pozri § 94 a § 107 školského zákona.

²² Podľa § 13 vyhlášky Ministerstva školstva SR č. 320/2008 Z. z. o základnej škole, v základnej škole možno so súhlasom zriaďovateľa zriadiť špecializovanú triedu pre žiakov, ktorí z výchovno-vzdelávacieho hľadiska potrebujú kompenzačný program alebo rozvojový program alebo boli vzdelávaní v škole so vzdelávacím programom pre žiakov so zdravotným znevýhodnením, ale nepreukázalo sa u nich zdravotné postihnutie. Špecializovaná trieda sa zriaďuje aj pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, u ktorých po absolvovaní nultého ročníka nie je predpoklad úspešne zvládnuť obsah vzdelávania prvého ročníka základnej školy, ďalej pre tých, ktorí nezvládajú obsah vzdelávania prvého ročníka, alebo u ktorých sa na základe psychologického vyšetrenia zistí, že nemajú predpoklady, aby úspešne zvládli obsah vzdelávania prvého ročníka alebo boli vzdelávaní v základnej škole podľa programu pre žiakov so zdravotným znevýhodnením, ale nepreukázalo sa u nich zdravotné postihnutie. Žiaka do špecializovanej triedy zaraďuje riaditeľ na návrh triedneho učiteľa, výchovného poradcu po vyjadrení zariadenia výchovného poradenstva a prevencie a po informovanom súhlase zákonného zástupcu žiaka. V špecializovanej triede je žiak zaradený iba počas nevyhnutnej potreby.

²³ § 95 ods. 3 školského zákona.

²⁴ § 8 ods. 1 vyhlášky Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách.

²⁵ Pedagogicko-organizačné pokyny na školský rok 2010/2011 MŠ SR, str. 30.

Ak sa špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby dieťaťa alebo žiaka prejaví po jeho prijatí do školy a dieťa alebo žiak ďalej navštevuje školu, do ktorej bol prijatý, jeho vzdelávanie ako vzdelávanie dieťaťa alebo žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami sa mu zabezpečuje po predložení písomnej žiadosti o zmenu formy vzdelávania, ktorú predkladá jeho zákonný zástupca.

*

*

*

Ako vidno z uvedeného zoznamu medzinárodných zmlúv, ktoré Slovenská republika ratifikovala a zaviazala sa uplatňovať ich obsah, a tiež aj z textu ústavy a na ňu nadväzujúcich právnych predpisov, situácia v oblasti uplatňovania práva na vzdelanie každého (aj príslušníkov rómskej národnostnej menšiny) by na území Slovenskej republiky nemala vyvolávať osobitné problémy.

Výsledky výskumov viacerých domácich inštitúcií, domácich i zahraničných mimovládnych, a tiež aj medzinárodných organizácií,²⁶ však opakovane poukazujú na viaceré nedostatky vo fungovaní výchovno-vzdelávacieho systému v krajine a vyvolávajú podozrenie z pretrvávajúcej diskriminácie, najmä rómskych detí, v školskom systéme Slovenskej republiky.²⁷ Na rovnaké problémy upozornil aj rozsudok Krajského súdu v Prešove zo dňa 30. októbra 2012.²⁸

²⁶ Prieskum v šiestich štátoch (Bulharsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Rumunsko a Slovensko) napríklad ukázal, že len 42 % Rómov získa základné vzdelanie v porovnaní s priemerom EÚ 97,5 %. V sekundárnom vzdelaní sa dochádzka Rómov odhaduje na 10 %. Stredná dĺžka života Rómov dosahuje o desať rokov menej ako je priemer EÚ (76 rokov u mužov a 82 rokov u žien). Pozri viac na: http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/zoznam_liniek/romska-strategia-000296#sthash.UoyZfngj.dpuf

²⁷ Ako príklad možno uviesť nasledujúce publikácie, ktoré prezentujú výsledky viacročných výskumov zameraných na prístup rómskych detí k vzdelaniu, a tiež aj na ich pretrvávajúcu segregáciu vo výchovno-vzdelávacom systéme:

- **Čačipen pal o Roma**, Inštitút pre verejné otázky, 2003
- **Na vedľajšej koľaji**, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2004
- **Rómske deti v slovenskom školstve**, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2004
- **Segregovaná výučba Rómov v školách strednej a východnej Európy**, Európske centrum pre práva Rómov, november 2005
- **Dopad opatrení zameraných na zlepšenie situácie rómskych detí vo vzdelávaní**, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2006
- **Slovensko - Stále segregovaní, stále v nerovnom postavení: Porušovanie práva na vzdelanie rómskych detí na Slovensku**, Amnesty International, november 2007
- **Rovný prístup rómskych detí ku kvalitnému vzdelávaniu**, Aktualizácia 2008, Človek v Tisni Slovensko, 2008
- **Etnicita ako štatistický ukazovateľ pri monitorovaní životných podmienok a diskriminácie**, Analytická správa a odporúčania pre Slovenskú republiku, UNDP, 2008
- **Škola ako geto. Systematické nadmerné zastúpenie Rómov v špeciálnom vzdelávaní na Slovensku**, Roma Education Fund, 2009

Podľa zverejnených informácií, k pretrvávaniu nedostatkov vo výchovno-vzdelávacom systéme voči Rómom dochádza aj napriek tomu, že programové vyhlásenia každej z nedávnych slovenských vlád prezentovali ako jednu z vlastných priorít, aj keď v rozličnom rozsahu, začleňovanie rómskej menšiny do väčšinovej spoločnosti aj v oblasti vzdelávania²⁹ a tejto problematike venuje pozornosť viaceré školských koncepcií, programov³⁰ a aktivít Ministerstva školstva Slovenskej republiky.³¹

-
- **Dajte im budúcnosť. Ukončíte segregáciu rómskych detí v slovenských školách.** Amnesty International, september 2010
 - **Žiaci zo znevýhodneného prostredia v Slovensku a v zahraničí: Komparatívna analýza slovenskej legislatívy a štatistických údajov s prístupmi v piatich európskych krajinách,** Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, Bratislava, december 2010
 - **Odpovede na otázky (de)segregácie rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku,** Nadácia otvorenej spoločnosti Open Society Foundation, 2011
 - **Správa o výsledkoch prieskumu o postavení žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia v Slovenskej republike,** Vzdelávacie, informačné, dokumentačné, poradenské a konzultačné centrum pre Rómov (Rómske vzdelávacie centrum) pri Metodickom centre v Prešove ako ústredne riadenej organizácii Ministerstva školstva Slovenskej republiky, 2011
 - **Škola pre všetkých? Inkluzívnosť opatrení vo vzťahu k rómskym deťom,** Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2012
 - **Segregácia alebo inklúzia Rómov vo vzdelávaní: Voľba pre školy?** Výskumná štúdia. Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2012
 - **Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010,** UNDP 2012
 - **Cestovná mapa transformácie vzdelávania detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v slovenskom školstve so zameraním na rómske deti z marginalizovaných komunít,** Verzia pred oponentúrou, SGI, marec 2013
 - **Správa občianskej spoločnosti o implementácii stratégie slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a revidovaného akčného plánu dekády na Slovensku,** Pripravila koalícia občianskej spoločnosti zložená z nasledujúcich organizácií: Rómsky inštitút, n. o. (vedúca organizácia), Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Quo Vadis, o. z. a Kultúrne združenie Rómov Slovenska, Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2013
 - **O krok bližšie k inklúzii,** Človek v Tisni Slovensko, Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2013.

²⁸ Rozsudok Krajského súdu v Prešove 20Co 125/2012, 20 Co 126/2012, ktorým sa potvrdil rozsudok Okresného súdu v Prešove o tom, že umiestňovaním detí rómskej etnickej príslušnosti do osobitných tried na škole xxxxx došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania a k diskriminácii detí z dôvodu ich etnickej príslušnosti.

²⁹ Pokiaľ však napríklad, v programovom vyhlásení vlády SR na roky 2010 – 2014 sa vláda pri riešení problémov vo výchove a vzdelávaní detí zo sociálne znevýhodneného prostredia zaviazala „...**podporiť projekt nultých ročníkov základných škôl, posilniť účasť detí zo sociálne vylúčených spoločenstiev na predškolskom vzdelávaní a na štúdiu na stredných školách a posilniť inštitút asistentov... urobiť opatrenia proti segregácii v školstve a nesprávne zaradovaniu detí zo sociálne vylúčených spoločenstiev do špeciálnych škôl a zaviesť testy zrelosti v rómčine... prehodnotiť systém pedagogicko-psychologického a špeciálneho pedagogického poradenstva**“ (s. 32 - 33), aktuálne Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2012 – 2016 v súvislosti so vzdelávaním tejto skupiny detí obsahuje iba zmienku o tom, že „**Vláda opätovne posúdi možnosť zriadenia internátnych škôl na dobrovoľnej báze pre deti z marginalizovaného prostredia**“ (s. 45).

³⁰ Napr. Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 – 20 rokov („Milénium“) z roku 2001, Koncepcia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže z roku 2004 alebo Koncepcia výchovy a vzdelávania rómskych detí z roku 2008, Pedagogicko-organizačné pokyny MŠ SR na jednotlivé školské roky.

³¹ MŠ SR napríklad vo februári 2012 vyhlásilo výzvu na predkladanie projektov, ktorých cieľom malo byť zlepšovanie pozitívnej klímy v etnicky zmiešaných triedach. Projekty mali realizovať školy v spolupráci s MVO a MŠ SR plánovalo prioritne podporovať aktivity eliminujúce napríklad priestorové, organizačné alebo symbolické vylúčenie rómskych detí.

Verejný ochranca práv je, v zmysle čl. 151a ústavy, nezávislý orgán Slovenskej republiky, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom³² chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom.

Verejný ochranca práv koná na základe podnetu fyzickej osoby alebo právnickej osoby alebo z vlastnej iniciatívy (§ 13 ods. 1 zákona).

Na základe uvedených informácií a využívajúc ustanovenie čl. 151a ústavy a § 13 ods. 1 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv z znení neskorších predpisov, som sa rozhodla, v rámci prioritných úloh v roku 2013, z vlastnej iniciatívy zamerať pozornosť na uplatňovanie práva na vzdelanie príslušníkov rómskej národnostnej menšiny, s osobitným zameraním na prístup rómskych detí k vzdelávaniu, s dôrazom na predškolské vzdelávanie a vzdelávanie na základných školách.

Vychádzala som pritom z presvedčenia, že prístup ku kvalitnému vzdelávaniu (nielen príslušníkov rómskej národnostnej menšiny) je nielen ústavným právom, ale aj základom pre budúci úspešný ekonomický život a prosperitu tak dotknutých jednotlivcov, ako aj celej spoločnosti.

Vzdelanie skutočne oslobodzuje. Oslobodzuje spod jarma nevedomosti, ekonomickej závislosti, kultúrnej a civilizačnej zaostalosti a prispieva aj k zdravšiemu životu.

Som presvedčená, že výchovno-vzdelávací systém a vzdelávanie v Slovenskej republike by mali rešpektovať osobnosť dieťaťa a všestranne podporovať vývoj jeho osobnosti.

Výchovno-vzdelávací systém a vzdelávanie v Slovenskej republike by mal charakterizovať inkluzívny prístup k žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, individuálny prístup, rozvíjanie empatie, tolerancie, ohľaduplnosti a zodpovednosti.

³² Zákon č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv z znení neskorších predpisov.

Takéto vzdelávanie by umožnilo využiť existujúce odlišnosti žiakov ako príležitosť na rozvíjanie rešpektu k sebe samému, a tiež aj k ostatným ľuďom.

Aj slovenská spoločnosť je totiž mnohostranne diverzifikovaná (a to nielen medzi príslušníkov rozličných národnostných menšín a etnických skupín). V súčasnosti však už poznáme nielen spôsoby, ako sa vyrovnat' s takouto diverzitou, ale tiež, ako z nej ťažiť v prospech celej spoločnosti.

Všestranná inklúzia by preto mala byť nielen trvalou súčasťou vzdelávania v Slovenskej republike, ale aj ochrany menšín a základom ich spolužitia s majoritnou (väčšinou) spoločnosťou. Na základe uvedeného ani neprekvapuje, že na globálnej úrovni napr. Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím explicitne požaduje inklúziu vo všetkých oblastiach života spoločnosti³³ a v rámci Európskej únie existuje Rámec EÚ pre národné stratégie pre inklúziu Rómov, ktorý sa stal súčasťou stratégie Európa 2020.³⁴

*

*

*

V rámci obmedzených finančných možností, ktoré má Kancelária verejného ochrancu práv (ďalej len „Kancelária VOP“) k dispozícii, som mohla konfrontovať publikované informácie domácich inštitúcií, domácich i zahraničných mimovládnych organizácií, a tiež aj medzinárodných organizácií, o fungovaní výchovno-vzdelávacieho systému vo vzťahu k príslušníkom rómskej národnostnej menšiny vlastným prieskumom, iba v obmedzenom počte vybraných školských zariadení.

Hlavnými cieľmi prieskumu Kancelárie VOP bolo pritom preveriť, či a do akej miery, sa verejný ochranca práv môže stotožniť s publikovanými zisteniami o tom, že **zastúpenie Rómov v predškolských zariadeniach je veľmi nízke a naopak veľmi vysoké v triedach a školách pre deti alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, a tiež o tom, že v slovenskom školstve pretrvávajú formy etnickej segregácie, či segregácie na základe socio-ekonomického statusu a niektorí Rómovia nemajú rovnaký prístup k základnému vzdelaniu ako ostatní štátni občania, čím dochádza porušovaniu nielen čl.**

³³ Pozri Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z. text preambuly, a tiež aj čl. 24 ods. 2 písm. b).

³⁴ http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/zoznam_liniek/romska-strategia-000296#sthash.UoyZfngj.dpuf .

12 ods. 2 ústavy v spojení s čl. 42 ods. 1, ale aj viacerých medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná.³⁵

Pri prieskume, ktorý uskutočnili pracovníci Kancelárie VOP v dňoch **4. až 17. júna 2013** navštívili tieto školy:

- **Základná škola v Giraltovciach, Budovateľská 164/4, Giraltovce**
- **Základná škola, Herľany 37, Herľany**
- **Základná škola s materskou školou, Hermanovce 374, pošta Hendrichovce**
- **Spojená škola – ŠZŠ, Chminianske Jakubovany 21, Chminianske Jakubovany**
- **Špeciálna základná škola, Odborárska 2, Košice**
- **Základná škola s materskou školou Krivany, Nachajky 1, Krivany**
- **Markušovce – špeciálna základná škola, Michalská 39, Markušovce**
- **Spojená škola – Špeciálna základná škola, Hlavná 53, Moldava nad Bodvou**
- **Špeciálna základná škola, Ostrovany 11, Ostrovany**
- **Škola Matice Slovenskej - Spojená škola – ŠZŠ, Matice slovenskej 11, Prešov**
- **Základná škola, Matice slovenskej 13, Prešov**
- **Rudňany - Spojená škola, Zimné 83, Rudňany**
- **Základná škola s materskou školou, Pod lesíkom 19, Šarišské Michaľany**
- **Spojená škola, J. Fabiniho 3, Spišská Nová Ves**
- **Malacky – Spojená škola, Pribinova 16/1, Malacky**
- **Spojená škola internátna- ŠZŠ, Levočská 22, Stará Ľubovňa**
- **Klenovec - Špeciálna ZŠ. Partizánska 909, Klenovec**
- **Špeciálna základná škola, SNP 49, Krompachy**
- **Základná škola, Veľká Ida 1, Veľká Ida**
- **Markušovce, ZŠ s MŠ, Školská 16, Markušovce**
- **Základná škola Muránska Dlhá Lúka, Muránska Dlhá Lúka 52, Muránska Dlhá Lúka**

Prieskum pracovníkov Kancelárie VOP sa zamerlal najmä na **zistovanie pomeru rómskych a nerómskych detí v prvých ročníkoch tried a škôl pre deti alebo žiakov so špeciálnymi**

³⁵ V zmysle § 14 ods. 1 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv z znení neskorších predpisov, verejný ochranca práv koná formou prieskumu (vec preskúma). Prieskum verejného ochrancu práv je treba chápať ako jeho aktívne získavanie informácií o konkrétnej otázke, ktoré však nemá charakter komplexného výskumu.

výchovno-vzdelávacími potrebami v školskom roku 2012/2013, na reálne možnosti preradovania detí/žiakov z takýchto tried/škôl do tried a škôl určených pre deti alebo žiakov bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb.

Podporne k uvedenej problematike pracovníci Kancelárie VOP sledovali aj:

- **používanie rómskeho jazyka v školách**
- **využívanie pedagogických asistentov**
- **ovládanie rómskeho jazyka pedagógmi/asistentmi a**
- **existenciu a prístupnosť predškolského vzdelávania (nulté ročníky, škôlka)**

Metodologickým základom zvoleného prieskumu bolo presvedčenie, že pri sledovaní nožnej diskriminácie založenej na príslušnosti ku konkrétnej národnostnej menšine, a tiež aj nožnej diskriminácie na základe socioekonomického stavu, nie je možné pripraviť podklady pre konkrétne opatrenia proti takejto diskriminácii bez poznania toho, kde a v akom počte sa potenciálne obeť takejto diskriminácie (v tomto prípade žiaci rómskeho pôvodu pochádzajúci zo sociálne znevýhodneného prostredia) nachádzajú.

Uvedené potvrdzujú aj súčasné prístupy medzinárodných ľudsko-právnych organizácií, ktoré **(aj napriek odlišnému stanovisku časti slovenských politikov a médií)** považujú zber osobne neidentifikovateľných dát o etnicite za jeden zo základných pilierov boja proti diskriminácii.³⁶

Pri skúmaní pomeru rómskych a nerómskych detí v prvých ročníkoch tried a škôl pre deti alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v školskom roku 2012/2013, vychádzali pracovníci Kancelárie VOP zo skutočnosti, že aj keď je v rámci zberu etnických údajov sebaidentifikácia považovaná za ideálnu metódu **(vzhľadom na rešpektovanie práva jednotlivcov na sebaurčenie, a tiež aj vzhľadom na skutočnosť, že etnicita je sociálne konštruovanou kategóriou, následkom čoho nie sú k dispozícii žiadne vedecké spôsoby, pomocou ktorých by bolo možné objektívne určiť etnickú príslušnosť konkrétnej osoby)**

³⁶ Právnym zázemím zberu údajov o etnickej príslušnosti aj v súvislostiach s právom EÚ sa podrobne zapodieva publikácia Krizsan, A. (ed.): Ethnic Monitoring and Data Protection: The European Context, CPS, Indok, Budapešť 2001.

v kontexte zberu etnických dát v školách so špeciálnymi triedami, resp. v špeciálnych školách použitie tejto metódy nie je optimálne.³⁷

Spôsobuje to najmä skutočnosť, že s príslušníkmi rómskej národnostnej menšiny sa tradične spája nízka ochota k sebaidentifikácii.³⁸

Na základe uvedených dôvodov som sa rozhodla pri realizovanom prieskume použiť dve odlišné metódy, a to

- **metódu pozorovania tret'ou stranou a**
- **metódu identifikácie na základe nepriamych kritérií.**

Metóda pozorovania tret'ou stranou

Pozorovanie vykonávali priamo pracovníci Kancelárie VOP na návštevách v špeciálnych triedach a v špeciálnych školách (v záujme vyššej objektivity vo dvojiciach). Ich úlohou bolo pozorovať žiakov očami majoritnej spoločnosti, ktorá identifikuje Rómov na prvý pohľad a bez osobnej známosti. Vzhľadom na skutočnosť, že identifikácia na základe pozorovania tret'ou stranou je v niektorých prípadoch sporná, použili sa tieto tri kategórie:

- žiak/žiačka je Róm/ka
- žiak/žiačka nie je Róm/ka
- nie je zrejmé, či žiak/žiačka je Róm/ka.

Metóda identifikácie na základe nepriamych kritérií

O druhú zvolenú metódu identifikácie na základe nepriamych kritérií, požiadali pracovníci Kancelárie VOP triednych učiteľov. Triedni učitelia, na rozdiel od pracovníkov Kancelárie VOP, poznajú svojich žiakov a ich rodičov a sociálny kontext, v ktorom žijú. Na základe

³⁷ Pozri napríklad: Popis metódy a výsledky výzkumu etnického složení žáků bývalých zvláštních škol v ČR v roce 2011/2012, Správa JUDr. Pavla Varvařovského, Verejného ochrancu práv ČR. http://www.google.sk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Ffiles.cosiv.cz%2F200000062-7d2fb7e273%2FVyzkum_skoly-metoda.pdf&ei=rivQUBjOD62B4ASFiiHYCw&usq=AFQjCNHxA-O1MJoeOWOintxnwOedl9jmOg&sig2=AAepGF8H8HNLbOptaftHw&bvm=bv.48572450.d.bGE

³⁸ Uvedené potvrdzujú tradične aj výsledky Štatistického úradu Slovenskej republiky, podľa ktorých sa napríklad pri ostatnom sčítaní ľudu v roku 2011 prihlásili k rómskej národnosti iba 2% z celkovej populácie (zatiaľ čo v roku 2001 to bolo iba 1,7% a v roku 1991 1,4%) <http://portal.statistics.sk/files/tab-10.pdf>. Na druhej strane štatistické odhady EÚ hovoria až o 9,17% zastúpení Rómov medzi slovenskou populáciou. Pozri napr. <http://www.euractiv.sk/regionalny-rozvoj/zoznam-liniek/romska-strategia-000296>.

uvedeného sa predpokladalo, že triedni učitelia disponujú lepším prehľadom, ktorého základ je poznanie aj iných a objektívnejších indikátorov ako je iba fyzický vzhľad detí.

Pozorovanie v triede

- zisťovane celkového počtu žiakov v triede
- zisťovanie počtu žiakov, ktorí sa javia ako Rómovia
- zisťovanie počtu žiakov, ktorí sa nejavia ako Rómovia
- zisťovanie počtu žiakov, u ktorých nie je zrejmé či sú Rómovia.

Počas prieskumu boli zistené nasledujúce počty rómskych a nerómskych detí v prvých ročníkoch tried a škôl pre deti alebo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v školskom roku 2012/2013:

Základná škola v Giraltovciach - zmiešaná škola

I. roč. 55 žiakov v 4 triedach I. roč., z toho 25 Rómov. Jedna špeciálna trieda 12 žiakov, Rómov.

Základná škola, Herľany (prvý stupeň) – 100% Rómov

I. roč. 19 žiakov, z toho 19 Rómov. Škola má jednu spojenú špeciálnu triedu (roč. 1 až 4 – celkovo 12 žiakov), do ktorej je zaradený jeden žiak 1. ročníka, Róm.

Základná škola s materskou školou, Hermanovce - zmiešaná škola

I. roč. 24 žiakov, v 3 triedach, z toho 16 Rómov. V dvoch špeciálnych triedach 14 žiakov, z toho 14 Rómov. 2 Rómovia sú integrovaní v riadnej triede s ostatnými žiakmi.

Spojená škola – ŠZŠ, Chminianske Jakubovany (špeciálna základná škola/praktická škola) – 100% Rómov

I. roč. 56 žiakov. V 7 špeciálnych triedach je celkovo 56 žiakov z toho 56 Rómov.

Špeciálna základná škola, Odborárska 2 Košice

I. roč. 18 žiakov, z toho 18 Rómov. V dvoch triedach 18 žiakov, z toho 14 Rómov.

Základná škola s materskou školou Krivany

I. roč. 15 žiakov, z toho 3 Rómovia. 2 Rómovia sú integrovaní v triede s ostatnými žiakmi.
1 Róm je bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb.

Špeciálna základná škola Markušovce

I. roč. 16 žiakov v dvoch triedach, z toho 16 Rómov.

Spojená škola – Špeciálna základná škola Moldava nad Bodvou (špeciálna základná škola/praktická škola)

I. roč. 4 žiaci, z toho 4 Rómovia.

Špeciálna základná škola Ostrovany – 100% Rómov

I. roč. 7 žiakov, z toho 7 Rómov.

Škola Matice Slovenskej - Spojená škola – ŠZŠ, Prešov (špeciálna základná škola/praktická škola)

I. roč. 7 žiakov, z toho 3 Rómovia.

Základná škola, Matice slovenskej Prešov

I. roč. 61 žiakov, z toho 39 Rómov. Škola má špeciálnu triedu, v ktorej sa nevzdeláva žiaden Róm.

Spojená škola Rudňany (špeciálna základná škola/ praktická škola/odborné učilište)

I. roč. 5 žiakov, z toho 5 Rómov. Všetci žiaci v prvom ročníku boli preradení z prvého ročníka ZŠ.

Základná škola s materskou školou Šarišské Michaľany

I. roč. 50 žiakov, z toho 38 Rómov. Všetci Rómovia však boli odporučení na testovanie.

Spojená škola Spišská Nová Ves (špeciálna základná škola/ praktická škola/odborné učilište/základná škola pri zdravotníckom zariadení)

I. roč. 32 žiakov, 4 špeciálne triedy, z toho 32 Rómov. Všetci žiaci prvého ročníka boli preradení z prvého ročníka ZŠ.

Spojená škola Malacky (špeciálna základná škola a praktická škola)

I. roč. 2 žiaci, z toho žiadny Róm.

Spojená škola internátna- ŠZŠ Stará Ľubovňa (špeciálna základná škola, praktická škola, odborné učilište)

I. roč. 8 žiakov, z toho 7 Rómov.

Špeciálna ZŠ Klenovec - 100% Rómov

I. roč. 8 žiakov, z toho 8 Rómov.

Špeciálna základná škola Krompachy

I. roč. 13 žiakov. V dvoch triedach 13 žiakov, z toho 13 Rómov.

Základná škola Veľká Ida

I. roč. 106 žiakov, z toho 86 Rómov. Špeciálna trieda v prvom ročníku nebola zriadená.

ZŠ s MŠ Markušovce

I. roč. 79 žiakov, z toho 62 Rómov z toho 1 integrovaný.

Základná škola Muránska Dlhá Lúka – 100% Rómov

I roč. 21 žiakov, z toho 21 Rómov. Celkovo je v prvom ročníku 5 integrovaných žiakov.

Pri skúmaní zastúpenia žiakov rómskeho pôvodu v predškolských zariadeniach vychádzali pracovníci Kancelárie VOP z evidencií a informácií, ktoré mali k dispozícii riaditelia sledovaných základných škôl a z osobného pozorovania vykonávaného priamo na škole.³⁹

³⁹ Treba povedať, že vo všetkých prípadoch sa počty žiakov uvádzané riaditeľmi a učiteľmi jednotlivých škôl a tried zhodovali s osobným pozorovaním pracovníkov Kancelárie VOP.

Na základe získaných informácií od riaditeľov sledovaných základných škôl a výsledkov osobného pozorovania pracovníkov Kancelárie VOP môžem konštatovať, že vo všetkých navštívených školách (celkovo 21 škôl) bolo v školskom roku 2012/2013 zaradených do prvých ročníkov celkovo 614 žiakov, z toho 486 žiakov rómskeho pôvodu.

Vo všetkých navštívených špeciálnych školách a základných školách, ktoré zriadili špeciálne triedy (celkovo 30 tried v 17 školách), bolo v prvom ročníku školského roku 2012/2013 zaradených celkovo 230 žiakov a z toho až 204 žiakov rómskeho pôvodu, čo predstavuje zhruba 88,69 %.

V celkovo deviatich navštívených základných školách bolo zapísaných v prvých triedach pre žiakov bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb 272 žiakov rómskeho pôvodu a 10 žiakov rómskeho pôvodu bolo zaradených ako integrovaní žiaci v 4 základných školách (Základná škola Muránska Dlhá Lúka 5 žiakov, ZŠ s MŠ Markušovce 1 žiak, Základná škola s materskou školou Hermanovce 2 žiaci a Základná škola s materskou školou Krivany 2 žiaci).

Z celkového počtu 486 žiakov rómskeho pôvodu, ktorí nastúpili do prvého ročníka na sledovaných základných školách (z celkovo 614 žiakov), absolvovalo predškolskú prípravu v materskej škole iba 73 žiakov rómskeho pôvodu, čo je zhruba iba 15,02%.

Nie je pritom bez zaujímavosti, že pokiaľ je zastúpenie žiakov rómskeho pôvodu v predškolských zariadeniach (MŠ) veľmi nízke, veľmi vysoké je v tzv. nultých ročníkoch a v prípravných ročníkoch špeciálnych základných škôl.

Z celkového počtu 486 žiakov rómskeho pôvodu, ktorí nastúpili do prvého ročníka na sledovaných základných školách, absolvovalo 0-tý ročník alebo prípravný ročník až 319 žiakov rómskeho pôvodu, čo je zhruba 65,63%.

Ako som už uviedla, deti alebo žiaci sa prijímajú do špeciálnych tried alebo do špeciálnych škôl na základe ich zdravotného znevýhodnenia, **po diagnostických vyšetreniach zameraných na zistenie ich špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb** vykonaných

zariadením výchovnej prevencie a poradenstva⁴⁰ a so súhlasom rodiča alebo inej fyzickej osoby než rodiča, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu.⁴¹

V zmysle Dohovoru o právach dieťaťa sú školy a školské zariadenia povinné priebežne monitorovať správanie sa detí a jeho zmeny.⁴² Slovenský právny poriadok však neupravuje frekvenciu rediagnostických vyšetrení detí a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Prieskum pracovníkov Kancelárie VOP na sledovaných základných školách, podľa vyjadrení jednotlivých riaditeľov, potvrdil, že poradenské zariadenia vykonávajú rediagnostiku „...podľa individuálnych potrieb žiakov“, ak o to požiada riaditeľ školy alebo zástupca dieťaťa.

V niektorých školách sa tak deje aj v pravidelných ročných intervaloch (**napr. Základná škola Herľany, Základná škola s materskou školou Hermanovce, Špeciálna základná škola Košice**), v niektorých školách v dvoj - trojročných intervaloch (**Špeciálna základná škola Ostrovany**) alebo až na konci prvého stupňa základného vzdelávania (**Základná škola s materskou školou Krivany, Špeciálna základná škola Klenovec**).

Príznačná však bola v tomto ohľade skúsenosť pracovníkov Kancelárie VOP zo základnej školy v Šarišských Michaľanoch, kde riaditeľ odporúčal na testovanie - diagnostiku len žiakov prvého ročníka rómskeho pôvodu (38 žiakov z 50 prijatých).⁴³

V súvislosti s uskutočňovaním rediagnostiky som sa však v rámci uskutočneného prieskumu zaujímala najmä o to, či v školskom roku 2012/2013 došlo v niektorej zo sledovaných škôl k preklasifikovaniu žiaka z prvého ročníka z kategórie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do kategórie bežných žiakov a jeho následnému preradeniu do školy alebo do triedy pre deti bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb.

⁴⁰ § 95 ods. 3 školského zákona.

⁴¹ § 8 ods. 1 vyhlášky Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 322/2008 Z. z. o špeciálnych školách.

⁴² Na uvedené upozornilo napríklad aj MŠ SR vo svojich Pedagogicko-organizačných pokynoch na školský rok 2010/2011, str. 11.

⁴³ Rediagnostika by sa podľa usmernenia Ministerstva školstva Slovenskej republiky mala vykonávať pri odôvodnenom predpoklade, že je nevyhnutné vykonať také úpravy výchovy, vzdelávania dieťaťa a usmernení vo vzťahu k optimalizácii jeho psycho-fyzického vývinu, ktoré nemôžu vychádzať z pôvodne určenej diagnózy dieťaťa.

Musím konštatovať, že pri sledovaní výsledkov uskutočňovanej rediagnostiky, pracovníci Kancelárie VOP nezískali na žiadnej zo sledovaných škôl informáciu o tom, že by jej následkom bolo, čo i len v jednom prípade, preklasifikovanie žiaka a jeho následné preradenie do školy alebo do triedy pre deti bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, aj keď niektorí riaditelia navštívených škôl konštatovali, že v minulosti sa sporadicky vyskytli takéto prípady.⁴⁴

Tento poznatok potvrdzuje podozrenie, že zaradenie žiaka do kategórie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami predstavuje vo výchovno-vzdelávacom systéme Slovenskej republiky viac-menej trvalé spojenie s výlučným vzdelávaním v špeciálnej triede alebo v špeciálnej škole. Takéto zaradenie potom v podstate nemenne predurčuje osud žiaka a obsah (rozsah) základného vzdelania, ktoré môže získať.

V takto organizovanom výchovno-vzdelávacom systéme sú žiaci rómskeho pôvodu zastúpení v kategórii žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v rozsahu, ktorý mnohonásobne prekračuje pomer rómskej populácie k ostatným občanom Slovenskej republiky. Ukazuje sa, že takto vzdelávaní Rómovia nemajú prakticky žiadnu možnosť pokračovať vo vzdelávaní na vyšších stupňoch a získať napríklad úplné stredné odborné vzdelanie alebo úplné stredné všeobecné vzdelanie.

Uvedené má zásadný dopad na neskoršie možnosti Rómov uplatniť sa na trhu práce, na ich ekonomickú a sociálnu situáciu, a tiež aj na neskoršiu situáciu ich rodín a detí.

V zmysle § 13 ods. 3 vyhlášky Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 320/2008 Z. z. o základnej škole, v znení vyhlášky č. 224/2011 Z. z., môžu školy so súhlasom zriaďovateľa zriaďovať špecializované triedy pre žiakov, ktorí z výchovno-vzdelávacieho hľadiska potrebujú kompenzačný program alebo rozvojový program, a pre žiakov, ktorí boli vzdelávaní v škole so vzdelávacím programom pre žiakov so zdravotným znevýhodnením.

Na rozdiel od špeciálnych škôl, žiakov do špecializovaných tried zaraďuje riaditeľ školy na návrh triedneho učiteľa, výchovného poradcu po vyjadrení zariadenia výchovného

⁴⁴ Napr. riaditeľ spojenej školy v Chminianskych Jakubovoch uviedol jedného žiaka z druhého ročníka a dvoch žiakov z tretieho ročníka, riaditeľ základnej školy v Moldave na Bodvou spomínal tiež dva prípady z minulosti a rovnako aj riaditeľka spojenej školy Matice Slovenskej v Prešove.

poradenstva a prevencie a po informovanom súhlase zákonného zástupcu žiaka.

V špecializovaných triedach by sa podľa § 13 ods. 5 tejto vyhlášky mali vzdelávať aj žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí

- a) po absolvovaní nultého ročníka nemajú predpoklad úspešne zvládnuť obsah vzdelávania prvého ročníka školy,
- b) nezvládajú obsah vzdelávania prvého ročníka školy, alebo u ktorých sa na základe psychologického vyšetrenia zistí, že nemajú predpoklady, aby úspešne zvládli obsah vzdelávania prvého ročníka,
- c) boli vzdelávaní v základnej škole podľa programu pre žiakov so zdravotným znevýhodnením, ale nepreukázalo sa u nich zdravotné postihnutie.

Pracovníci Kancelárie VOP sa však ani v jednej z navštívených základných škôl, v ktorých sa vzdelávali deti bez špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, nestretli so špecializovanou triedou. Viacerí riaditelia pritom vo svojich písomných odpovediach uviedli, že uprednostňujú zriaďovanie špeciálnych tried (ZŠ Prešov, ZŠ Krivany).

Školský zákon tiež umožňuje, aby žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami pomáhali prekonávať bariéry vyplývajúce z ich zdravotného znevýhodnenia asistenti učiteľa.⁴⁵

Pedagogický asistent by sa mal, podľa požiadaviek učiteľa, podieľať na uskutočňovaní školského vzdelávacieho programu základnej školy, špeciálnej školy alebo výchovného programu pre deti a žiakov vo veku plnenia povinnej školskej dochádzky, a to najmä utváraním rovnosti príležitostí vo výchove a vzdelávaní, na prekonávaní architektonických, informačných, jazykových, zdravotných, sociálnych alebo kultúrnych bariér.⁴⁶

Pracovníci Kancelárie VOP pri prieskume na uvedených školách (celkovo 21 škôl) zistili, že vo výchovno-vzdelávacom procese žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a žiakov pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia, pomáha učiteľom celkovo 47 pedagogických asistentov (asistentov učiteľa),

⁴⁵ § 95 ods. 9 školského zákona.

⁴⁶ § 16 ods. 1 zákona č. 317/2009 Z .z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

čo je v priemere približne 2,2 pedagogického asistenta na školu.

Ako sa vyjadrovali prakticky všetci riaditelia a učitelia týchto škôl, **pedagogickí asistenti sú nenahraditeľnou výpomocou pre učiteľa a bez nich má iba malú šancu dosahovať vytýčené ciele v pedagogickom procese v triedach s integrovanými žiakmi a v špeciálnych triedach. Mnohé školy by preto pochopiteľne privítali oveľa vyšší počet pedagogických asistentov (podľa možnosti aj z radov Rómov), avšak nemajú na nich dostatok financií.**

V zmysle § 4 písm. b) školského zákona je cieľom výchovy a vzdelávania umožniť dieťaťu alebo žiakovi získať kompetencie, a to najmä v oblasti komunikačných schopností, ústnych spôsobilostí a písomných spôsobilostí, využívania informačno-komunikačných technológií, komunikácie v štátnom jazyku a v materinskom jazyku. V zmysle § 12 ods. 2 tohto zákona, vyučovacím jazykom v školách a výchovným jazykom v školských zariadeniach je štátny jazyk, ak tento zákon neustanovuje inak. V ods. 3 tohto ustanovenia sa tiež konštatuje, že deťom a žiakom občanov patriacim k národnostným menšinám a etnickým skupinám sa zabezpečuje, okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka, aj právo na výchovu a vzdelanie v ich jazyku za podmienok ustanovených týmto zákonom.

Aj na základe uvedeného, sa pracovníci Kancelárie VOP, pri svojom prieskume na vybraných školách, zamerali aj na používanie rómskeho jazyka a ovládanie rómskeho jazyka pedagógmi, prípadne pedagogickými asistentmi.

Podľa vyjadrenia riaditeľov jednotlivých škôl, všetky sledované školy (aj školy so 100% účasťou rómskych žiakov - Základná škola Herľany (prvý stupeň), Spojená škola – ŠZŠ Chminianske Jakubovany, Špeciálna ZŠ Klenovec a Základná škola Muránska Dlhá Lúka - poskytujú vzdelávanie iba v štátnom jazyku.

Pracovníci Kancelárie VOP pri svojom prieskume však tiež zistili, že rómsky jazyk využívajú podporne a v obmedzenom rozsahu iba v dvoch školách. Špeciálna základná škola Klenovec (v škole je 62 detí - 61 Rómov + 1 dieťa iného pôvodu) využíva vlastnú dvojjazyčnú učebnicu a Základná škola Veľká Ida, kde zaviedli v prvom ročníku povinný predmet konverzácia v rómskom jazyku.

Pri skúmaní ovládania rómskeho jazyka pedagógmi a pedagogickými asistentmi získali pracovníci Kancelárie VOP informácie o tom, že zo skúmaných 21 škôl iba na deviatich (**Základná škola v Gíraltovcíach - zmiešaná škola, Spojená škola – ŠZŠ Chminianske Jakubovany, Špeciálna základná škola Moldava nad Bodvou, Špeciálna základná škola Ostrovany, Spojená škola Rudňany, Spojená škola internátna - ŠZŠ Stará Ľubovňa, Špeciálna ZŠ Klenovec, Základná škola Veľká Ida a ZŠ s MŠ Markušovce**) pracuje celkovo 21 pedagógov a pedagogických asistentov, ktorí ovládajú rómsky jazyk (základy rómskeho jazyka).

Pozorovanie pracovníkov Kancelárie VOP však prinieslo aj podozrenie zo stále pretrvávajúcej nepriamej rasovej segregácie v školskom systéme SR (umelo vytváraných školských obvodov tak, aby zahrňovali najmä rómske deti).

Ako príklad možno uviesť školský obvod ZŠ Matice Slovenskej Prešov. Ide o bežnú základnú školu, ktorej školský obvod je určený tak, že do nej chodí väčšina rómskych detí (Tehelňa). Napriek tomu, že v blízkosti Tehelne sa nachádza aj iná základná škola.

Rovnaké podozrenie možno vysloviť aj v prípade utvárania oddelených tried pre žiakov, ktorí nepochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia a žiakov, ktorí z takéhoto prostredia pochádzajú (napríklad na ZŠ s MŠ, Školská 16, 05321 Markušovce).⁴⁷

K uvedenému dochádza aj napriek tomu, že Ministerstvo školstva realizovalo v ostatnom období viacero aktivít zameraných na desegregáciu, a napríklad v Pedagogicko-organizačných pokynoch na školský rok 2012/2013 odporučilo školám: „.....aby dôsledne zabezpečili dodržiavanie Antidiskriminačného zákona“. Školy sa majú zamerať „...na elimináciu nežiaducich javov, akými sú priestorové, organizačné, fyzické a symbolické vylúčenie alebo oddelenie rómskych žiakov v dôsledku ich etnickej príslušnosti (často v kombinácii so sociálnym znevýhodnením) od ostatných žiakov”.⁴⁸

⁴⁷ Na ZŠ s MŠ, Školská 16, 05321 Markušovce sa pracovníci Kancelárie VOP stretli s nasledujúcou organizáciou žiakov prvého ročníka: Škola prijala do prvého ročníka celkovo 79 žiakov, z toho 62 Rómov. Celkovo boli utvorené štyri triedy označené ako A, X, Y a Z. Do triedy A bolo zaradených 17 detí iného ako rómskeho pôvodu a 1 dieťa rómskeho pôvodu, ktoré nepochádzali zo sociálne znevýhodnených prostredí. Do tried X, Y a Z boli zaradené všetky ďalšie rómske deti (tiež aj jedno integrované rómske dieťa). Celkovo 61 žiakov v troch triedach.

⁴⁸ Pedagogicko-organizačné pokyny na školský rok 2012/2013, Ministerstvo školstva SR, Bratislava 2012.

*

*

*

Cieľom realizovaného prieskumu Kancelárie VOP nebolo podať súhrnnú štatistickú správu o situácii a pomere žiakov rómskeho a nerómskeho pôvodu v školách a triedach pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Viaceré informácie z uvedenej oblasti sú totiž dostupné nielen v spomínaných správach mimovládnych a medzinárodných organizácií, ale aj v zisteniach Štátnej školskej inšpekcie, databázach Ministerstva školstva SR, či v databázach Ústavu informácií a prognóz školstva.

Zistené vysoké zastúpenie žiakov rómskeho pôvodu v špeciálnych školách a triedach pre deti s ľahkým mentálnym postihnutím však pokladám za alarmujúce.

Podľa viacerých názorov publikovaných v odborných štúdiách sa pritom medzi nimi nachádzajú aj žiaci, ktorí netrpia mentálnymi poruchami, iba sa niekedy, najmä v prvých ročníkoch, nevedia včas a dostatočne úspešne zapojiť do vzdelávania v bežnej základnej škole. Naš vzdelávací systém si zrejme s takýmito žiakmi nevie poradiť inak, ako ich zaradením do školy pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.⁴⁹ **Žiaľ, ako potvrdzuje aj prieskum pracovníkov Kancelárie VOP, pre takéto deti už cesta späť do bežných škôl prakticky neexistuje.**

Platí to aj napriek tomu, že pracovníci Kancelárie VOP sa prakticky vo všetkých prípadoch stretli s veľkým nasadením, s individualizovaným a profesionálnym prístupom pedagógov a ďalších zamestnancov špeciálnych škôl a špeciálnych tried.

Ako sa však ukazuje, zistené údaje zobrazujú iba drobnú časť celkového obrazu a zďaleka nevystihujú celkovú situáciu rómskej komunity v celej jej rôznorodosti.

Väčším úspechom vo výchove a vzdelávaní týchto žiakov zrejme čiastočne bráni aj častá nedostatočná spolupráca rodičov so školou, ktorú ich deti navštevujú a nedostatočná podpora pre takéto žiakov zo strany rodičov a domáceho prostredia.

⁴⁹ Pozri napr. Cestovná mapa transformácie vzdelávania detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v slovenskom školstve so zameraním na rómske deti z marginalizovaných komunít, SGI, Bratislava, marec 2013.

Riaditelia a učitelia navštívených škôl napríklad veľmi často poukazovali aj na takmer úplnú absenciu domácej prípravy veľkého počtu rómskych žiakov (**nemajú doma vytvorené materiálne podmienky na učenie a rodičia sa im v tomto smere spravidla nevenujú**), a tiež aj na negatívne prejavy ich sociálneho zázemia (**žiaci chodia do školy často hladní, nevyspatí, slabo oblečení a neupravení**), čo má za následok ich predráždenosť a nedostatočnú schopnosť sústrediť sa, s následným pomalším napredovaním vo vzdelávaní.

Prieskum pracovníkov Kancelárie VOP priniesol aj poznatok o tom, že situácia v konkrétnej škole takmer vždy závisí od faktickej situácie, v ktorej sa nachádzajú obyvatelia obce, v ktorej je zriadená. Ako významné sa pritom javia napríklad nasledujúce faktory: **národnostné a etnické zloženie obyvateľov konkrétnej obce, či sa v obci nachádza rómska osada a aké je jej zloženie, aký je vzájomný vzťah obyvateľov obce (rómskeho a nerómskeho pôvodu), miesto kde sa nachádza bežná základná škola, miesto kde sa nachádza špeciálna základná škola, či je na dochádzanie do školy potrebné použiť dopravu, či je potrebné platiť, resp. prispievať, na obedy v školskej jedálni (akoukoľvek sumou aj napr. 0,10 €), či sú v okolí obce dostupní zamestnávateľia, či existuje aspoň teoretická šanca zamestnať sa, či Rómovia žijú len v osade alebo aj v obci, či v obci existuje a funguje komunitné centrum a mnohé ďalšie.**

*

*

*

Nech už však je príčinou súčasného stavu čokoľvek, pokladám situáciu za kritickú a predkladám Národnej rade Slovenskej republiky nasledujúce odporúčania.

Ak trvá väčšinová vôľa ponechať školský systém bez zavedenia väčšej miery inkluzivity pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, považujem za potrebné aby Národná rada Slovenskej republiky legislatívne upravila zákaz priestorového, organizačného, fyzického a symbolického vylúčenia alebo oddelenia rómskych žiakov v dôsledku ich etnickej príslušnosti (často v kombinácii so sociálnym znevýhodnením) od ostatných žiakov.

Rovnako odporúčam, aby Národná rada Slovenskej republiky vytvorila podmienky pre

- **prístup ku všetkým stupňom vzdelania aj pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ktorí sú vzdelávaní v špeciálnych školách a špeciálnych triedach,**
- **zabezpečenie bezplatnej predškolskej prípravy v štátnom jazyku, a ak to vyžaduje ich najlepší záujem aj v ich materinskom jazyku, v dostatočnom počte zariadení a s dostatočným počtom kvalifikovaných odborníkov, pre všetky deti rómskej národnostnej menšiny, ktoré pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia,**
- **vzdelávanie všetkých žiakov rómskej národnostnej menšiny, ktorí pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia, počas prvého stupňa ich školskej dochádzky, kvalifikovanými odborníkmi v štátnom jazyku, a ak to vyžaduje ich najlepší záujem aj v ich materinskom jazyku,**
- **bezplatné užívanie všetkých potrebných učebných potrieb a pomôcok, v starostlivosti školského zariadenia, počas vyučovania a prípravy na vyučovanie pre všetkých žiakov rómskej národnostnej menšiny, ktorí pochádzajú zo sociálne znevýhodneného prostredia,**
- **dostatočný počet pedagogických asistentov k dispozícii učiteľom vo všetkých školách a triedach, v ktorých sa vzdelávajú žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.**

Bratislava júl 2013

JUDr. Jana Dubovcová
verejná ochrankyňa práv

Prílohy k správe VOP:

- **Čačipen pal o Roma, Inštitút pre verejné otázky, 2003**
www.ivo.sk/1131/sk/publikacie/cacipen-pal-o-roma-suhrnna-sprava-o-romoch-na-slovensku
- **Na vedľajšej koľaji, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2004**
<http://www.governance.sk/index.php?id=246>
- **Slovensko - Stále segregovaní, stále v nerovnom postavení: Porušovanie práva na vzdelanie rómskych detí na Slovensku, Amnesty International, november 2007**
<http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR72/001/2007/sk>
- **Segregácia alebo inklúzia Rómov vo vzdelávaní: Voľba pre školy? Výskumná štúdia. Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2012**
<http://www.noveskolstvo.sk/article.php?738>
- **Cestovná mapa transformácie vzdelávania detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v slovenskom školstve so zameraním na rómske deti z marginalizovaných komunit, Verzia pred oponentúrou, SGI, marec 2013**
http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_37087_871446826.pdf
- **2012 UNDP Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010 (kontakt Daniel Škoba 0902112673 – aj na stránke MPSVaR**
<http://hatemetoo.sk/wp-content/uploads/2013/03/UNDP+sprava.pdf>
- **Štátna školská inšpekcia (ŠŠI, 2011): Správa o stave a úrovni pedagogického riadenia, procesu a podmienok výchovy a vzdelávania v základnej škole pre žiakov so zdravotným znevýhodnením v školskom roku 2010/2011 v SR.**
www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/151_KI_ZS_ZZ_SR%281%29.pdf
- **Štátna školská inšpekcia (ŠŠI, 2012). Správa o stave a úrovni pedagogického riadenia, procesu a podmienok výchovy a vzdelávania v strednej škole pre žiakov so zdravotným znevýhodnením v školskom roku 2011/2012 v SR.**
www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/161_KI_SS_ZZ_2012.pdf